

framtiden: Goda måltidsvanor är ett värdefullt kapital att skicka med barn ut i vuxenlivet. Konsumtion, sundhet, estetik m.m. är teman som passar in i den beskrivna nutiden. Med analytiska redskap kan de tolkas som målsättning för framtiden.

Det finns fler innehållsrika avsnitt. *Mat, måltid, minne* kan också studeras genom bildsamlingen eller med särskild inriktning på citaten. Min önskan är att Yrsa Lindqvist i en särskild studie bygger ut analysen med fler uppteckningar till frågelistan 1998. Det skulle vidga helhetsbilden. Det skulle också vara intressant att se 2000-talets första decennium i vidare måltidsspektrum.

Ingrid Nordström, Lund

Bo G. Jansson: *Fet-Mats. Den förstenade gruvdrängen i sakprosa och som inspirationskälla till dikt och konst från 1700-talet till idag*. Gidlunds förlag, Hedemora 2009. 320 s., ill. ISBN 978-91-7844-764-0.

En märkvärdig jordfästning ägde rum i Stora Kopparbergs kyrka i Falun den 21 december 1749. Det skedde under stora hedersbetygelser och föremålet för denna uppmärksamhet var en gruvdräng som dödats av ett ras i Falu gruva 70 år tidigare. Hans kropp hittades efter 40 år på gruvans botten för att därefter, enligt rekommendation av det höga Kungliga Bergskollegiet, som kuriositet visas upp som utställningsföremål under 30 års tid.

När det märkliga fyndet gjordes den 2 december 1719 fann man ett lik med benen avslagna men däremot visade varken ansiktet, händerna eller klädedräkten minsta spår av förstörelse. Vattnet i vilket kroppen låg var starkt vitriolhaltigt och detta fastslogs senare som förklaring till den dödes konservering.

Det var en annan gruvdräng, Måns Hansson, som kände igen och kunde identifiera den döde. Han kunde berätta att den förolyckade hette Matts Israelsson, och kallades "Feet Matts eller Stor Matts" p.g.a. sin storväxthet, och kom från Boda by i Svärdsjö socken nordost om Falun. Måns Hansson visste berätta att Fet-Mats i sin ungdom tagit tjänst hos bergsmannen Jonas Pehrsson på den förnämliga bergsmansgården Dikarbacken i Falun.

En annan person som kände igen den döde var Margareta Olsdotter, "Rö Olles dotter", på Norra kyrkbacken: En åldrande änka som kunde berätta att hon som ung varit förlovad med Matts Israelsson och att det lyst för dem i kyrkan strax innan han mystiskt försvann fjorton dagar före långfredagen 1677. Han skulle då, enligt Marga-

reta, tagit sig ned i det s.k. Mårdskinnsfallet – där han sedermera återfanns – för att "påsticka", som det hette när man tände den eld som var nödvändig för gruvbrytning vid denna tid. Han kom aldrig tillbaka berättade hon, förrän nu.

Den fantastiska historien om Fet-Mats väckte stor uppmärksamhet vida omkring och engagerade och förbryllade vetenskapliga kretsar och sällskap. Ett sådant var det s.k. Bokwettgillet vid Uppsala universitet som sammanträdde under åren 1719 till 1731. Medlemmar var några av Sveriges främsta vetenskapsmän. De behandlade de mest besynnerliga ämnen och problem. Fallet Fet-Mats var ett av de säregna problem som engagerade gillet medlemmar. Hans sensationellt välbevarade kropp sysselsatte gillet under sju sammanträden 1720–21. Var han människa eller var han ett mineral?

Margareta Olsdotters begäran att få äganderätten till hans lik och att kroppen omedelbart skulle begravas avslogs. Istället blev den utställningsföremål under ca 30 år tills den föll sönder och slutligen kunde begravas.

Vid 1700-talets slut var Fet-Mats färdigbehandlad ur naturvetenskaplig synpunkt. Under 1800-talet förvandlas han i stället till en kulturhistorisk företeelse och blir intressant som motiv för litterära, musikaliska och dramatiska framställningar. Denna fokusförändring speglar också den större kulturhistoriska rörelsen i Europa under 1700-talet från franskklassicism till romantik, menar litteraturvetaren Bo G. Jansson, vår kunnige guide på denna resa, och visar hur Fet-Mats-berättelsen har figurerat som inspirationskälla till dikt och konst, dramatik och opera under hela 1800-talet och även i vår tid. Jansson visar varför Fet-Mats blev ett framträdande litterärt och musikdramatiskt motiv framför allt i Tyskland. Ett grundläggande verk från det tidiga 1800-talet är E.T.A. Hoffmanns novell *Die Bergwerke zu Falun* från 1819. En annan milstolpe i Fet-Mats-genren är Fredrika Bremers roman *Dalarna* från 1845.

I en genomgång av tre dramatiska verk från tiden 1840–90 märks t.ex. Wagners operautkast *Die Bergwerke zu Falun*. Alfred Tennysons dikt *Tomorrow*, 1885, är också inspirerad av berättelsen. Senare tid kan exemplifieras av Ivar Lo-Johanssons novell *Fet-Mats*, 1968, och Martin Lindbergs skådespel med samma namn, 2004.

Avslutningsvis sammanfattar Jansson med att hävda att intresset fortsätter i våra dagar. När gruvstaden Falun upptogs på UNESCO:s världsarvslista visar han hur den fantastiska berättelsen om den gamle gruvdrängen Matts Israelsson åter kan användas inom kulturarvsturismen.

Göran Hedlund, Lund